# Soliq ma’muriyatchiligida raqamli konsepsiyani faollashtirish strategiyasi

**Ibadullayev Sanjar Sodiqmuratovich**
“AKT sohasida iqtisodiyot” kafedrasi i.f.f.d., v.b. dotsenti,
Muhammad al-Xorazmiy nomidagi
Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
e-mail: s.ibadullayev@tuit.uz

**Annotatsiya.** Mazkur tezisda soliq ma’muriyatchiligida raqamli konsepsiyani faollashtirish strategiyasining nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida soliq tizimida raqamli texnologiyalarni joriy etishning institutsional mexanizmlari, boshqaruv samaradorligiga ta’siri hamda davlat byudjeti barqarorligini ta’minlashdagi ahamiyati asoslab beriladi. Shuningdek, sun’iy intellekt, Big Data, elektron monitoring va avtomatlashtirilgan nazorat tizimlari asosida soliq boshqaruvini modernizatsiya qilishning ustuvor yo‘nalishlari ishlab chiqiladi. Tadqiqot natijasida raqamli soliq konsepsiyasini faollashtirishga qaratilgan strategik model va samaradorlik indikatorlari tizimi taklif etiladi.

**Kalit so‘zlar:** soliq ma’muriyatchiligi, raqamli konsepsiya, raqamli transformatsiya, Big Data, sun’iy intellekt, elektron soliq tizimi, avtomatlashtirish, strategik boshqaruv.

**Muammoning qo‘yilishi.** Hozirgi davrda global iqtisodiyotning raqamli transformatsiyasi davlat boshqaruvi tizimiga ham kuchli ta’sir ko‘rsatmoqda. Ayniqsa, soliq ma’muriyatchiligida zamonaviy raqamli texnologiyalarni qo‘llash davlat moliyaviy barqarorligini ta’minlashning muhim omillaridan biriga aylanmoqda. An’anaviy soliq boshqaruvi tizimlari ko‘p hollarda ma’lumotlarni qayta ishlashdagi sustlik, inson omiliga yuqori bog‘liqlik, qog‘oz hujjatlar hajmining ortiqligi va nazorat mexanizmlarining cheklanganligi bilan tavsiflanadi. Bu esa soliq tushumlarining to‘liq shakllanmasligiga, yashirin iqtisodiyot ulushining ortishiga hamda byudjet barqarorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida esa iqtisodiy operatsiyalar soni va murakkabligi ortib bormoqda. Elektron tijorat, onlayn xizmatlar, raqamli to‘lov tizimlari va virtual biznes modellarining kengayishi soliq tizimidan yangi boshqaruv yondashuvlarini talab etadi. Shu sababli soliq ma’muriyatchiligida raqamli konsepsiyani shakllantirish va uni faol bosqichga olib chiqish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Raqamli konsepsiyaning asosiy maqsadi soliq tizimini avtomatlashtirish, ma’lumotlar bazalarini integratsiyalash, soliq nazoratini real vaqt rejimida tashkil etish va davlat bilan soliq to‘lovchilar o‘rtasidagi munosabatlarni soddalashtirishdan iboratdir. Ushbu konsepsiyaning samarali ishlashi esa maxsus strategik yondashuvni talab qiladi.

**Raqamli konsepsiyaning iqtisodiy mohiyati.** Soliq ma’muriyatchiligidagi raqamli konsepsiya - bu soliq tizimini zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari asosida boshqarish, iqtisodiy ma’lumotlarni avtomatik yig‘ish va qayta ishlash hamda nazorat jarayonlarini raqamlashtirishga qaratilgan kompleks boshqaruv modelidir. Ushbu konsepsiya soliq organlari faoliyatini optimallashtirish bilan birga davlat byudjeti daromadlarini barqaror shakllantirishga xizmat qiladi.

Raqamli konsepsiya sharoitida soliq tizimi ma’lumotlarga asoslangan boshqaruv mexanizmi sifatida ishlaydi. Elektron hisob-fakturalar, onlayn nazorat-kassa tizimlari, sun’iy intellekt asosidagi monitoring platformalari va Big Data texnologiyalari iqtisodiy operatsiyalarni avtomatik kuzatish imkonini beradi. Bu esa noqonuniy moliyaviy operatsiyalarni aniqlash va soliq xavflarini oldindan prognoz qilish imkoniyatini yaratadi.

Shuningdek, raqamli konsepsiya soliq to‘lovchilar uchun ham muhim qulayliklarni taqdim etadi. Elektron deklaratsiyalar, masofaviy xizmatlar, mobil ilovalar va avtomatik hisob-kitob tizimlari ortiqcha vaqt sarfini kamaytiradi hamda tadbirkorlik subyektlari uchun qulay biznes muhitini shakllantiradi.

**Raqamli konsepsiyani faollashtirish strategiyasining asosiy yo‘nalishlari.** Tadqiqot natijasida soliq ma’muriyatchiligida raqamli konsepsiyani faollashtirishning bir nechta ustuvor strategik yo‘nalishlari ishlab chiqildi.

Birinchi yo‘nalish - soliq tizimini to‘liq avtomatlashtirish. Soliq ma’muriyatchiligida avtomatlashtirilgan tizimlarni keng joriy etish boshqaruv samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Soliq deklaratsiyalarini qabul qilish, hisob-kitoblarni amalga oshirish, tekshiruvlarni rejalashtirish va monitoring jarayonlari avtomatik tarzda boshqarilishi ma’muriy xarajatlarni kamaytiradi hamda inson omilidan kelib chiqadigan xatolarni qisqartiradi.

Ikkinchi yo‘nalish - ma’lumotlar bazalarini integratsiyalash. Raqamli soliq konsepsiyasining samaradorligi turli davlat axborot tizimlari o‘rtasidagi integratsiyaga bog‘liq. Bank tizimi, bojxona, kadastr, statistika va elektron tijorat platformalari bilan yagona ma’lumotlar almashinuvini yo‘lga qo‘yish soliq nazoratini kuchaytiradi. Natijada iqtisodiy operatsiyalar shaffofligi oshadi.

Uchinchi yo‘nalish - Big Data texnologiyalarini rivojlantirish. Soliq organlari faoliyatida katta hajmdagi ma’lumotlar shakllanadi. Ushbu ma’lumotlarni tahlil qilish orqali soliq xavflari, noqonuniy moliyaviy oqimlar va yashirin iqtisodiyot bilan bog‘liq operatsiyalar aniqlanadi. Big Data texnologiyalari ma’lumotlarni chuqur tahlil qilish va prognozlash imkoniyatini yaratadi.

To‘rtinchi yo‘nalish - sun’iy intellekt asosida nazorat tizimlarini joriy etish. Sun’iy intellekt algoritmlari yordamida soliq to‘lovchilarning moliyaviy faoliyatini tahlil qilish, xavfli operatsiyalarni aniqlash va tekshiruvlarni maqsadli tashkil etish mumkin bo‘ladi. Bu esa resurslardan samarali foydalanish hamda ortiqcha tekshiruvlarni kamaytirishga xizmat qiladi.

Beshinchi yo‘nalish - elektron xizmatlarni kengaytirish. Elektron kabinetlar, mobil ilovalar, chatbotlar va onlayn maslahat platformalari orqali soliq xizmatlarini soddalashtirish strategiyaning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Bu davlat va soliq to‘lovchilar o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlarni tezkor va qulay shaklga olib chiqadi.

Oltinchi yo‘nalish - raqamli xavfsizlikni mustahkamlash. Raqamli soliq tizimida axborot xavfsizligini ta’minlash ustuvor vazifalardan biridir. Chunki katta hajmdagi moliyaviy ma’lumotlarning himoyasi davlat iqtisodiy xavfsizligi bilan bevosita bog‘liqdir. Shu sababli kiberxavfsizlik tizimlarini rivojlantirish strategik ahamiyatga ega.

**Strategiyaning afzalliklari.** Raqamli konsepsiyani faollashtirish strategiyasi soliq ma’muriyatchiligida qator iqtisodiy va institutsional afzalliklarni yuzaga keltiradi.

Birinchidan, davlat byudjeti daromadlari oshadi. Raqamli monitoring va avtomatlashtirilgan nazorat tizimlari soliqlarning to‘liq undirilishini ta’minlaydi.

Ikkinchidan, yashirin iqtisodiyot ulushi qisqaradi. Elektron hisob-fakturalar va real vaqt monitoring tizimlari noqonuniy operatsiyalarni tezkor aniqlash imkonini beradi.

Uchinchidan, korrupsion omillar kamayadi. Inson omilining qisqarishi davlat boshqaruvida shaffoflik darajasini oshiradi.

To‘rtinchidan, tadbirkorlik subyektlari uchun qulaylik yaratiladi. Elektron xizmatlar vaqt va xarajatlarni tejaydi.

Beshinchidan, strategik boshqaruv samaradorligi oshadi. Ma’lumotlarga asoslangan boshqaruv tizimi tezkor va aniq qarorlar qabul qilish imkonini beradi.

**1-jadval**

**Raqamli konsepsiyani faollashtirish samaradorligi indikatorlari**

| Blok | Asosiy indikatorlar | Strategik maqsad |
|---|---|---|
| Moliyaviy | Soliq tushumlari o‘sishi, undirish darajasi | Byudjet barqarorligini oshirish |

| | | |
|---|---|---|
| Texnologik | Elektron xizmatlar ulushi, avtomatlashtirish darajasi | Raqamli boshqaruvni rivojlantirish |
| Nazorat | Aniqlangan xavfli operatsiyalar soni | Soliq nazoratini kuchaytirish |
| Institutsional | Shaffoflik darajasi, korrupsiya holatlarining kamayishi | Samarali boshqaruv |
| Mijozlar bilan ishlash | Elektron murojaatlar soni, xizmat ko‘rsatish tezligi | Soliq to‘lovchilar uchun qulaylik yaratish |

Mazkur indikatorlar strategiyaning amaliy samaradorligini baholash hamda mavjud muammolarni aniqlash imkonini beradi.

**Xulosa.** Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, soliq ma’muriyatchiligida raqamli konsepsiyani faollashtirish davlat moliyaviy boshqaruvi samaradorligini oshirishning muhim omillaridan biridir. Zamonaviy raqamli texnologiyalarni soliq tizimiga joriy etish orqali davlat byudjeti barqarorligini ta’minlash, yashirin iqtisodiyot ulushini qisqartirish va iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlash mumkin.

Sun’iy intellekt, Big Data, avtomatlashtirilgan monitoring va elektron xizmatlar soliq nazoratini yangi bosqichga olib chiqadi. Shu bilan birga, raqamli boshqaruv tizimlari davlat va tadbirkorlik subyektlari o‘rtasidagi munosabatlarni soddalashtirib, biznes muhitini yaxshilashga xizmat qiladi.

Taklif etilgan strategik model soliq ma’muriyatchiligida raqamli konsepsiyani izchil rivojlantirish va boshqaruv samaradorligini oshirish uchun muhim metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi.

**Foydalanilgan adabiyotlar**

1. O‘zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi. – Toshkent, 2024.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-6079-son Farmoni. “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi to‘g‘risida.
3. OECD. Tax Administration Digital Transformation Review. – Paris: OECD Publishing, 2023.
4. World Bank. Digital Government and Tax Administration. – Washington DC, 2022.
5. IMF Working Paper. Digitalization in Tax Administration. – Washington DC, 2023.
6. Schwab K. The Fourth Industrial Revolution. – Geneva: World Economic Forum, 2016.